

ԱՆԿԵՂԾ ՀՈԳԵԻՈՐԱԿԱՆԸ

Մեր օրերուն երբ ամէն ինչ ստէպ քօղածածուկ, լպրծուն և հեշտ ուղիներէ ընթանալու կը հակամիտի, երբ անկեղծութիւնը միամիտ՝ չըսելու համար անմիտ՝ կը նկատուի յաճախ անձնական միտումներ միայն հետապնդել գիտցող այս աշխարհի որդիներէն. երբ վերջապէս գաղափարները այնքան զիրար և կը խաչուին, և արբութիւնները այնքան հեշտ կը վաճառուին ամենաւերջ, ծանօթ եւ անձանթ հրապարակներու վրայ. անկեղծութիւնը ոչ միայն յատկանշական, այլ և հազուադէպ իրականութիւնը կը դառնայ կեանքին, կազմելով է՛ն թանկագին առաքինութիւնը քրիստոնեայ մարդուն:

Ողբացեալ Տ. Բարգէն Կաթողիկոս մին էր այն անկեղծ ու բարի հոգիներէն, ուր կեղծիքին ժանդը իր աւերը չէր գործած երբեք: Անկեղծ էր ան իր ներքին կեանքին մէջ ինքն իրեն հանդէպ, անկեղծ՝ իր ընկերական շրջանակէն ներս, անկեղծ մանաւոր իր հանրային կեանքի ընթացքին: Բոլոր անոնք որոնք իր հետը ըլլալու, եւ իր հետը ապրելու բախտը ունեցած են, զգացած ու շօշափած են իր մէջ նկարագրի այդ գիծը, որ չընտուած դիմագծի մը հանգամանքը կուտար իր բոլոր արտայայտութիւններուն:

Կային անշուշտ ոմանք, պոյամանադականութեան ու կեղծիքի սուտակապաս կամակատարներ, որոնք չէին ախտօծեր իր մէջ շեշտուած նկարագրի այդ գիծէն, և ուրիշներ, որոնք չէին հանդուրժեր այնքան իրապաշտ ու ցնցիչ կերպով յայտնաբերուած ճշմարտութիւններու. բայց բոլոր անոնք որ ճշմարտին ու վսեմին նուիրակաւորութիւնն ու նախանձախնդրութիւնը աւելին տակաւին, բոլոր անոնք որոնք էաւկանն ու անհրաժեշտը երկրորդականէն տարորոշելու զգայարանքը ունէին, առանց չգիտեալ երբեք ոգին տառին, և ձեւը խորքին հետ, անոնք կը սիրէին զինքը, իր մէջ գաւանդելով, թերեւս նուազ արուեստագործուած, բայց ուղիղ մարզը, բարիքին

ու վսեմին նախանձայոյզ անկեղծ եկեղեցականը:

Իր անկեղծութիւնը ստացիկ չէր, նման անոնց, որոնք յանուն որդեգրուած գաղափարի մը կամ պարտականութեան կը խիզախին, յանձնարարուած պարտքի մը սիրոյն լոկ. որոնք աւելի կ'արտայայտուին քան թէ են իրապէս, շլացնելով խարդախուած կեանքի իրողութիւնները նուազ ըմբռնող միամիտները միայն, ապսպրուած ու աժան տյգ առաքինութեամբ, գործնելով այս կերպով մեծագոյն կեղծիքը՝ յանուն անկեղծութեան: Իր անկեղծութիւնը չէր նաեւ անոնցը, որոնք օրէնքի խաշորացոյցով միայն կը զննեն կեանքի անհամաչափութիւններն ու բիծերը, և կուտան իրենց հեղինակաւոր վճիռը, կրաթորական կերպով միայն հաղորդակցի ըլլալով կեանքի նուիրակաւորութիւններուն:

Իր անկեղծութիւնը, ընդակից էր և վարակիչ, խայթող բայց բուժիչ, դառն բայց օգտաւէտ. իր անկեղծութիւնը, մտարկող բայց հայրական, կը ծնէր է՛ն առաջ հոգեւին զգացումած վիշտէ մը անազգայ իրեններուն, որոնք կը խորհէր թէ կը զակաւտէին ստէպ թիւր և մօլար ճամբաներու մէջ: Այս բոլորին համար նախանձայոյզ և օգտակար հանդիսանալու ձգտումը աւնեցող իր բարի ու գին և մը մորմաքէն և կը ցնականէր, և առանց պայմանադրականացած թեման և շողովի կ'ըսէր իր ըսելիքը երբեմն ուսմբի մը ուժգնութեամբ, և ստէպ խարանի մը միմուռով, վստահ՝ թէ թունաւոր վէրքը կապելով միայն չի բուժուիր, և թէ անհրաժեշտ է զայն խարիչ ստէպ շամփուրով. ինչ փոյթ թէ դարմանը կակծեցուցիչ հանգամանք մ'ունենայ, ախտաճանաչ բժիշկը վէրքը բուժելու մտաւնձողով միայն համակուած կ'ըլլայ, և միւս երկրորդական պարագաները զինք շատ չեն շահագրգռեր: Ինչ փոյթ նոյնիսկ եթէ մօմնք կնճռոտին եւ ուրիշներ մաղձոտին իր այս անկեղծ ու սրտառայ արտայայտութիւններուն համար, ճշմարտութիւնը անմիտներն ու խօթմիտները կը վերաւորէ միայն, եւ երբեք ուղիղ եւ առաքինի մարդիկ, որքան ալ որ անիկայ արտայայտուած ըլլայ իրապաշտ ու խայթող ձեւի մը ներքեւ:

Այս տեսակէտէն՝ անիկայ կը դատուէր մեր եկեղեցւոյ այն քարոզիչներէն և գա-

զափարախօսներէն, որոնք հանրութեան գաթութեանը եւ պարտազանցութեանը կը նային նուազ բծախնդրութեամբ, խնայելու համար անոր իր սայթաքումներուն մէջն իսկ, ատով պապացուցանելու համար կարծես զազափորին և ճշմարտութեան նախանձախնդրութենէ և սերտօրէն փորած լըլլալու իրենց թերին, և առաքեալի մը ինքնագոհութիւնն ու հաւատքը չունենալու իրենց հիքութիւնը: Եւ այդ վերապահումը որ խոհեմութիւն կը յորշորջուի. որդիինք է մտածումք և զգացումք ներշնչողութեան, և հոգիի վախկտութեան:

Անարուեստ ու ցնցող էր իր անկեղծութիւնը, պարզ և հայրական էր իր վերաբերմունքը հանդէպ իրեններուն, և առիկայ արգասիքն էր այն զաղափարամտեանին, որուն նուիրումը սպասաւորը եղաւ ինք տարիներով, և ճշմարտ առաքեալի մէջ նախանձախնդրութեամբ քարոզեց սաստեց եւ յանդիմանեց բոլոր առնեք, որոնց կեցուածքը խոտոր կը համոտար ճշմարտութեան, որոնց մէջ աշխարհիկ նկատումները կը գերակշռէին ճշմարտիկն հանդէպ իրենց ունեցած պարտականութիւնը:

Անկեղծ ըլլալ. ամենէն գոտար և քիչ անգամ հնարաւոր բանը հանրային և գաղափարի մարդուն համար, երբ ան կոչուած է միակ ուղղութեան մը առաջնորդել բոլոր բացասական և հակամարտ տրամադրութիւնները ամբողջային հոգեբանութեանց, անկեղծ ըլլալ. երբ գիտես թէ այդ կերպով շուրջիներդ կը զինուին քու զէմդ. անկեղծ ըլլալ ի գին ամէն զոհողութեան յանուն գաղափարին և յանուն սկզբունքին, ստիպուել շատ անգամ ատել զանոնք որոնք բարեկամներ և զինակիցներ էին քեզի, այդ կերպով խնայելու համար ճշմարտութեան, գիւրիին չէ անշուշտ:

Ողբացեալ Տ. Բարբէն Կաթողիկոսը մին էր այն հազուադէպ անձերէն, որ քիչ անգամ փնտռեց անձնական նկատումներ իրեն վստահուած իր բարձր առաքելութեան և կոչումին մէջ. յարգանք իր անբիծ անունին և յիշատակին:

ԵՂԻՎԱՐԴ

ԱՇԽԱՏԱԻՈՐԸ

Շարժումը որ, կանխող դարու վերջին քառորդին, ծնունդ առաւ արեւմտահայ մըշակոյթին եղբորէն սրտառուչ պատմութեան մէջ, մեծ իր գիծերուն վրայ այլեւ ինկած է սեւեռումի: Կեդրոնի բայց տըրտում փառքի կէտ դար մը, որ մեր հկեղեցիին տարեգրութեանց մէջ օր մը պլտի զոգակշուի թերեւ մեր մեծապոյն ստեղծումներուն:

Անոր պաշտօնական որակումը (արմաշակումը) ինչպէս կ'ուզեն ոմանք) արդէն կ'արժէ աւելի քան պատմական դարձած, ըսել կուզեմ թանգարանցու տարազ մը. քանի որ դեռ անաղարտ կը պահէ իր դիմագիծը, ներշնչումի աղբիւր ու կարգաւոր հանդիսանալու աստիճան ուրիշ սերունդի մը, այլոյսարդար հոգեբանութեամբ բայց խորքին մէջ սպասարկու նոյն մտայղացքին:

Կրօնական ու վարչական առաջադրութիւններով սկզբնադրուած այդ գործունէութիւնը շուտով պիտի ընդարձակէր սահման իր պարունակները, ընդհիւ կարենալու համար մեծ մտահոգութիւններէն մէկ քանին եղբարախտ սերունդի մը: Ան փոխանորդեց, բռնապետութեան օրերուն, մեծ նուաղումը մեր գրականութեան, ու, առանց յաւակնոտ տարադներու, կեցաւ հաստատ՝ աղգային հարցի գետինին վրայ, նոյնքան համոզուած, զհարեբուող օրքան զինքը կանխող 1870ը կամ իրեն հետ տառապակից մեր յեղափոխութիւնը: Անշուշտ խաշոր են տարեբերութիւնները: Բայց աղբիւն չէ հոս ծանրանալու այն յատկանիշներուն՝ որոնք կը գատեն ոգիները Սրուանմտեանցի մը կամ Բարբէնի մը:

Այդ շարժումը չարդիւնեց աղէտը: Չէր կրնար: Բայց աւելին է Տեառ զայն հեռուներէն: Ու, յարգանք անոր ստեղծիչներուն, տեսաւ իր զինուորները վտանգի բուպէին որոնք չզաւեցին իրենց կոչումին: Եպիսկոպոս, վարդապետ, քահանայ, ուսուցիչ, ինկան պայծառ, վճռական ու խաղաղ, ինչպէս ըրած ըլլալու էին մեր տարեբերութեանց մեծահաշակ՝ ինչպէ՛ս անանուն